

Heribert Mariezcurrena i Corrons, retratista de Jacint Verdaguer i pioner del fotoperiodisme a Espanya (1847-1898)¹

Núria F. Rius
(Universitat de Barcelona)

Era un excelent amic. Bó com el pá, simpátich com l'alegría comunicativa, mes cuydadós de disfrutar de l'agradable vida de relació ab literats y artistas, que d'enriqueirse y fer una fortuna, com haurá pogut molt bé dat qu'ell sigué'l primer que introduhí á Espanya l'art del fotograbat...

[*La Esquella de la Torratxa*,
10 de juny de 1898, p. 387]

Amb aquestes paraules es retratava, des del record postmortem, la figura d'Heribert Mariezcurrena, un dels fotògrafs més populars de la Barcelona del darrer quart del segle XIX: un gironí establert d'infant a la ciutat comtal, amant de la conversa distreta i afable, conegut per ser un gran comunicador d'anècdotes i acudits en les diferents tertúlies de cafès i de redaccions de diaris barcelonins en què prenia part el fotògraf.

Des de la perspectiva de la història, bona part de la celebritat de Mariezcurrena es deu per haver estat el primer al país en elaborar un reportatge fotogràfic publicat en premsa amb motiu dels terratrèmols que va patir Andalusia el Nadal de 1884. Pulsions compartides del moment, al mateix temps que el fotògraf es trobava a Granada

1. Aquest treball es deriva de la tesi doctoral *Pau Audouard, fotògraf «retratista» de Barcelona. De la reputació a l'oblit (1856-1918)*. [Tesi doctoral dirigida per la Dra. Teresa-M. Sala, Universitat de Barcelona, juny de 2011]. Núria F. Rius: Grup de recerca Gracmon, Universitat de Barcelona [MEC-HAR2088-04327/ARTE].

i Alhama, Jacint Verdaguer, des de Barcelona era dels primers en reaccionar amb l'almoïna, publicant el recull de poemes *Caritat*. No en va, Mariezcurrena, pioner del fotoperiodisme, havia estat el primer retratista de Verdaguer a la dècada de 1870, iniciant, d'aquesta manera, la transformació del poeta en una de les primerenques icones fotogràfiques de la cultura catalana.

Enmig d'aquesta afinitat entre paraula i imatge, literatura i fotografia, molts són els elements que involucren Mariezcurrena amb l'àmbit de les lletres catalanes del període: segons el tipògraf i bibliògraf Eudald Canivell, el seu principal biògraf, en els anys de joventut del fotògraf aquest va formar part de les primitives agrupacions literàries de Barcelona, així com va prendre part activa en l'organització dels Jocs Florals.² En aquest sentit, Mariezcurrena constava en la llista de suplents dels Mantenedors de l'edició de 1876,³ i aquell mateix any Àngel Guimerà li va dedicar el poema «Cleopatra» premiat al certamen.⁴ Precisament a Daguerre estan dedicats els pocs sonets que de Mariezcurrena hem pogut localitzar, escrits el 1874 amb motiu del trenta-cinquè aniversari del descobriment de la fotografia.⁵

Pel que fa al cas específic amb Jacint Verdaguer, ambdós van coincidir almenys en dues ocasions al gabinet de retrats de Mariezcurrena d'on van sortir algunes de les fotografies avui en dia més conegudes del poeta. Els camins de totes dues personalitats anaven en paral·lel a l'emergència del marc cultural català de la dècada de 1870 i primers anys de 1880. I un i altre van confluïr amb motiu dels terratrèmols

2. Eudald CANIVELL. *Heribert Mariezcurrena y la introducció de la fototipia y del fotogravat: lectura feta en la vetllada del 6 de maig de 1899, celebrada per l'Institut Català de las Arts del Llibre en l'Ateneu Barceloní*. Barcelona: Tip. La Acadèmia, 1900, p. 32.

3. *La Renaixensa*, 18 de novembre de 1876, p. 88.

4. Àngel GUIMERÀ. «Cleopatra (A Heribert Mariezcurrena)». *La Llumanera de Nova York*, agost de 1876, p. 2.

5. «Trenta cinch anys fa avuy que ab ta grandesa / Al mon enter sorprès vares dexar; / Trenta cinch anys enrera vas fixar / Dels sers que los ulls miran la bellesa. / La llum que'ns environa / vas fer presa / Ab lo poder de ton talent preclar / Y el dols jou de la ciencia vas posar / A lo mes gran que te Naturalesa. / Ton nom traspasarà cubert de gloria / Lo mur que'l temps aixeca entre'l present. / Y lo passat, que'n parla sols la historia. / Y la ciencia, admirantne ta conquista. / Als nostres fills dirà: la gloria al talent / Que al sol radiant va convertir en artista» [Reproduït a Eudald CANIVELL, *op. cit.*, 1900, p. 31].

de l'any 1884 on, cadascú amb la seva eina d'expressió, la ploma o la càmera fotogràfica, van fer-se partíceps d'una manera comuna d'entendre el compromís i el proïsme a través de l'art.

De Girona a Barcelona, seguint el camí del negoci fotogràfic

El 17 de juny de l'any 1847 naixia al carrer Mercaders de Girona l'infant Heriberto Manuel Guillermo Mariezcurrena Corrons, fill del pintor barceloní Ignasi Mariezcurrena i la gironina Dolors Corrons.⁶ Encara no s'havia complert una dècada de la introducció de la fotografia a Catalunya⁷ i en el cas concret de Girona els inicis de l'exercici del retrat fotogràfic estaven aleshores vinculats precisament a Ignasi Mariezcurrena que regentava un taller al número 25 de la plaça de les Cols, el primer documentat a la ciutat. Pocs anys després, a principis de la dècada de 1850, la família Mariezcurrena es traslladava a Barcelona perquè Ignasi Mariezcurrena obrís un nou taller de retrats al carrer del Vidre, associat amb el fotògraf francès vingut de París, *monsieur* Guillard. Malgrat que l'obertura de l'establiment va tenir lloc l'any 1856, mesos més tard Mariezcurrena pare s'anunciava en solitari, publicitant retrats de totes les mides possibles, aquarel·lats, i sobretot amb gran varietat de suports com podien ser cartolina, marfil, tela o vidre, a més a més d'oferir-se com a professor per a fotògrafs aficionats.⁸ Seguidament, el retratista es va traslladar a una nova galeria situada al número 2 del Pla de Palau,

6. Arxiu Històric de Girona (AHG), Llibre de nascuts de 1847 a 1853, núm. 136, p. 35. Tradicionalment s'ha cregut que Heribert Mariezcurrena havia nascut el 16 de juny de l'any 1846, dada que va difondre Eudald Canivell partint del testimoni familiar erroni [Eudald CANIVELL, *op. cit.*, 1900, p. 32].

7. L'arribada del daguerreotip al país va ser impulsada per l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona a través del gravador Ramon Alabern, que executà la primera vista fotogràfica feta a Espanya amb una fotografia del Pla de Palau el 10 de novembre de 1839.

8. Ricard MARCO. «Els retratistes del segle XIX a Barcelona. Noves dades per a la història de la fotografia». A: Pilar VÉLEZ (coord.). *Retrat del passat. La col·lecció de fotografies del Museu Frederic Marès*. Barcelona: Museu Frederic Marès, 2003, p. 153, 170, rf. 13.

on romandria fins a mitjans dècada de 1860, moment en què l'estudi passaria a ser regentat per la família Areñas.⁹

Així doncs, Heribert Mariezcurrena va viure des d'infant en l'ambient propi d'un estudi de retrats, en els anys en què el negoci de la fotografia experimentava el seu primer creixement important. Una realitat que era la comuna, de fet, d'altres fotògrafs coetanis a ell a Barcelona com Antoni Esplugas, Pau Audouard, Joan Cantó o Emili Fernández Tiffon *Napoleon*. Joves retratistes, fills dels primers fotògrafs de la ciutat, que iniciarien les seves pròpies trajectòries professionals majoritàriament al llarg de la dècada de 1870. Ignorem la data exacta en què Heribert Mariezcurrena va obrir el seu primer estudi fotogràfic situat al passatge Madoz. Galeria que, no obstant, va ser inaugurada com a molt tard en els primerencs anys de 1870, quan Mariezcurrena sobrepassava la vintena i ja havia après l'ofici, amb tota seguretat, en el gabinet del seu pare Ignasi, com era habitual en l'època.¹⁰

Amb l'eloqüent nom de «Fotografia Catalana», l'estudi de Mariezcurrena va ser un dels més actius de Barcelona. Sense fer ombra, no obstant, als grans tallers de la ciutat com els ja citats Napoleon a la rambla de Santa Mònica, Joan Martí al carrer Escudellers amb Aglà o el de Rafel Areñas al carrer Hospital, per només esmentar tres dels més concorreguts per aquells temps.¹¹

Segurament per la seva dimensió pública a Barcelona, de Mariezcurrena és de qui, precisament, ens han arribat més anècdotes de

9. Ens referim a Margarita Miret i el seu fill Rafel Areñas.

10. Amb tota seguretat l'estudi ja funcionava el 1872, any en què Mariezcurrena va presentar tres retrats i un conjunt de vistes fotogràfiques a l'exposició d'objectes d'art organitzada per la «Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes en Barcelona». Vegeu *Catálogo de la Exposición de Objetos de Arte celebrada en el edificio de la Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes en Barcelona. Setiembre y Octubre de 1872*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de José Miret, 1872, p. 32.

11. Elements com el vocabulari emprat per la premsa al fer referència a Mariezcurrena com a «conegut fotògraf» i els anuncis publicats per ell mateix al llarg de la dècada de 1870 proven el bon funcionament del seu negoci. Vegeu, per exemple, el següent anunci: «Se necesita un aprendiz: ganará enseguida. Fotografía Catalana de H. Mariezcurrena, pasaje Madoz, n. 5, piso 4°» [*La Imprenta*, 5 d'octubre de 1876, p. 6732].

la quotidianitat del seu gabinet de retrats,¹² proves evidents de la novetat que suposava l'exercici de la fotografia encara en el darrer quart del segle XIX: el pagès que sol·licitava un retrat de bust però on fossin visibles les seves espadenyes, o el soldat que, després d'haver demanat una fotografia de perfil, rebutjava la imatge perquè només se li veia una orella —i, deduïm, no el repertori de medalles—. O, finalment, el client que, en plena sessió retratística i amb Mariezcurrena d'esquenes per no distreure el retratat en el temps d'espera necessari per a la reacció química de la placa, s'acostava de puntetes cap a la càmera per mirar d'esbrinar què s'amagava darrere de l'objectiu. Per la seva banda, el fotògraf tampoc quedava exempt d'algunes provocacions, com la protagonitzada arran d'un padró en què s'exigia manifestar, a més a més de l'ofici —fotògraf, en el seu cas—, la religió professada: segons l'irònic Mariezcurrena, el sabeisme —amb l'adoració al Sol, pròpia de l'antic poble dels sabeus— i que tant s'adequava al seu ofici.¹³

En aquest pintoresc estudi del passatge Madoz va fer-se retratar Jacint Verdaguer, aleshores un jove poeta de gairebé la mateixa edat que Mariezcurrena, la figura del qual es trobava en plena emergència en l'àmbit literari català. Així va ser almenys en dues ocasions, entre 1868-1870 i pels volts de 1874, potser quan el poeta es trobava afincat a Barcelona, i en un moment en què Heribert Mariezcurrena formava part de l'entitat *La Jove Catalunya* i estava afiliat al bàndol

12. Tal com evoca un articulista de *La Esquella de la Torratxa* arran de la mort del fotògraf, de Mariezcurrena es recordaven «[...] las agradables horas que havíam passat en las tertulias que's forman sempre en todas las redacciones de periódich. ¡Y qué bé s'hi trobava, y ab quin gust escoltavan la seva conversa, casi sempre jovial y animada, abundant en acudits y anécdotas, muchas de las quals li havían passat á n'ell mateix!» [*La Esquella de la Torratxa*, 10 de juny de 1898, p. 387-388]. D'altres anècdotes més tardanes resulten igualment il·lustratives del caràcter afable i joglaresc del fotògraf, com la publicada per *La Esquella de la Torratxa* l'any 1887: «[En una tertúlia] —Ola noy ¿qué fas? / —Fotografats, respon en Mariezcurrena, ab tota naturalitat / Una senyora, sulfurada: —Davant de senyoras jo parlaria ab més decencia. / Al sentir-la varem rompre á riure. Després m'hi enterat de que aquella bona senyora, tan escrupulosa, sempre que va á retratarse, demana que li tregan la fosco-grafia» [*La Esquella de la Torratxa*, 22 d'octubre de 1887, p. 611].

13. *La Esquella de la Torratxa*, 10 de juny de 1898, p. 388.

republicà, com ho prova el fet que en el període que va de 1873 a 1874 el fotògraf exercís d'alcalde de barri.¹⁴

Ambdós retrats conservats presenten Jacint Verdaguer de bust perfilat de $\frac{3}{4}$, vestint una barretina, amb una mirada enèrgica i concentrada. Per bé que en els anys immediatament posteriors Verdaguer seria retratat per altres fotògrafs de la ciutat com els mateixos Martí o Esplugas, a més a més de per Joan Rovira, no hi ha cap mena de dubte que en l'univers iconogràfic verdaguerià les fotografies de Mariezcurrena van esdevenir aviat les més característiques del poeta.

Sembla ser que la idea d'anar a *cal fotògraf* per obtenir la imatge del poeta amb barretina va ser de Marià Aguiló, que va trobar oportú «perpetuar l'aparició d'en Jacinto Verdaguer a les lletres catalanes, demanant-li que es deixés retratar».¹⁵ Així va ser molt probablement amb el retrat de 1874.¹⁶ No en va, ignorem amb quines circumstàncies

14. Vegeu la llista d'alcaldes electes en la sessió consistorial del 26 d'agost de 1873 publicada a *La Imprenta*, 27 d'agost de 1873, p. 5515-5516. Precisament d'aquest període polític se'n deriva una altra anècdota recollida per *La Esquella de la Torratxa* que acaba de perfilar el retrat del *retratista*: «Durant la República desempenyà'l càrrec de arcalde de barri. Ab motiu dels aconteixements del tres de janer, va haverhi cambi de ajuntament, y sense donarli temps per dimitir, el sereno s'enfilá al terrat ahont tenia la galeria fotogràfica, pitjá la porta qu'estava sempre oberta, y per tot saludo li digué: -Ep, minyó: vinch á recullir la vara. Lluny d'enfadarse per aquesta falta de respecte y cortesia, en Mariezcurrena s'hi va fer un tip de riure y ho contava á tothom, perque lo cert es que va ferli molta gracia» [*La Esquella de la Torratxa*, 10 de juny de 1898, p. 388]. Per altra banda, el nom de Mariezcurrena consta en la llista de sotasignants de la carta del grup «El Círculo Republicano Democratico Federal» publicada a *La Imprenta* el 10 de maig de 1873 [*La Imprenta*, 10 de maig de 1873, p. 2983].

15. Anècdota recollida a Valeri SERRA I BOLDÚ. *Biografia de mossèn Jacinto Verdaguer*. Barcelona: Associació Protectora de l'Ensenyança en Català, 1924, p. 63. Segons el testimoni de Serra i Boldú, la sessió va tenir lloc l'any 1874, a la tornada de Verdaguer del seu viatge pel Rosselló i abans de que el poeta iniciés la seva etapa de capellà de vaixell a la Companyia Transatlàntica. Per al folklorista, ambdós retrats de Verdaguer pertanyen a aleshores i sovint les imatges anaven acompanyades de la inscripció: «Poeta i fangador só, / i en tot faig feina tan neta, / que fango com un poeta / i escric com un fangadó», quarteta amb què el propi Verdaguer s'autoretratava amb paraules.

16. La Biblioteca de Catalunya conserva una còpia d'aquest retrat dedicat per Verdaguer a Marià Aguiló amb data d'agost de 1874. Vegeu [Retrat de Jacint Verdaguer], Biblioteca de Catalunya (BC), Ms. 4524-7.

es va elaborar el primer de tots, datat habitualment vers l'any 1868.¹⁷ Donada la dimensió cerimonial que per aquells temps comportava una sessió a cal fotògraf, així com els diferents assajos que calia portar a terme perquè en sortís un bon clixé, és fàcil imaginar-nos el retratista i el poeta discutint possiblement sobre els Jocs Florals o sobre la qüestió del catalanisme, converses que ambdós compartien de ben segur per aquelles mateixes dates a les tertúlies organitzades al cafè Suís, local situat a tocar del gabinet fotogràfic.¹⁸

En paral·lel a les sessions retratístiques amb Jacint Verdaguer, l'estudi «Fotografia Catalana» va funcionar, igualment, com a porta d'entrada a Barcelona de les innovacions tècniques que arribaven de l'estranger. Així va succeir, per exemple, amb el procediment de la fotografia al carbó, amb el qual «las fotografías obtenidas por este sistema son inalterables, aventajando a las antiguas en entonación y belleza», segons la publicitat realitzada pel mateix fotògraf.¹⁹ De fet, en la sol·licitud que Mariezcurrena va presentar a l'Ajuntament de Barcelona l'any 1875 per tal d'instal·lar uns aparadors a les pilastres d'accés al passatge Madoz argumentava que aquests serien «los primeros que contendrán fotografías al carbón producidas en el taller del que expone que cree será el primero que habrá introducido en España una mejora fotográfica de la mayor importancia [...]».²⁰ Una novetat tècnica que, a més a més, Heribert Mariezcurrena va aplicar en una col·lecció de vistes de l'illa de Mallorca. Fotografies que el retratista va presentar a l'Exposició Universal de Filadelfia el 1876²¹ i

17. Així succeeix, per exemple, a *Juventut*, 19 de juny de 1902, p. 396.

18. El mateix Valeri Serra i Boldú afirma que Verdaguer, vestit de paisà, es trobava amb amics literats en aquest establiment l'any 1874, moment en què Mariezcurrena es reunia amb Josep Thomas, Joan Serra i Pausas i Miquel Joarizti poc abans de fundar la «Sociedad Heliogràfica Española», com analitzarem tot seguit [Valeri SERRA I BOLDÚ, *op. cit.*, 1924, p. 62].

19. Caietà CORNET MAS. *Guía de Barcelona*. Barcelona: Librería de Eudaldo Puig, 1882, p. 85. Cit. Ricard MARCO, *op. cit.*, 2003, p. 172, rf. 43.

20. Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona (AMCB), *Espediente de permiso á D. Heriberto Mariezcurrena, para colocar aparadores en las columnas de la plazoleta de Madoz, que dan entrada a los pórticos de la Plaza Real*, Foment, Obres particulars, expedient núm. 397-E, 1875, fol. 1-2.

21. *La Renaixensa*, 31 de desembre de 1875, p. 563: «D. Heribert Mariezcurrena, presenta á la Exposició Universal de Filadelfia, una colecció de vistas fotográficas dels monuments y paisatjes mes notables de la illa de Mallorca. Hem tingut

que ell mateix oferiria com a premi als Jocs Florals d'aquell any, sota la forma d'un àlbum enquadernat luxosament, per a la millor monografia en prosa catalana sobre un artista català, mallorquí o valencià.²²

Precisament, els armaris-expositors esmentats, coronats amb el mateix nom de «Fotografia Catalana» i decorats en la part inferior amb l'escut de les quatre barres, eren un disseny d'Avel·lí Thomas, mestre d'obres i germà de Josep Thomas, amb qui Mariezcurrena fundaria mesos més tard la primera empresa dedicada a la reproducció fotomecanitzada de la imatge, causa essencial, en el pla tècnic, per al desenvolupament posterior del fotoperiodisme al país.

La «Sociedad Heliográfica Española»

En les converses imaginàries entre Mariezcurrena i Verdaguer, és fàcil recrear-ne una de dedicada als sistemes de reproducció fotomecanitzada, si tenim en compte que a principis de la dècada de 1870 el retratista es trobava en plena defensa pública de la necessitat de millorar en aquest camp. Així, el 1872 Heribert Mariezcurrena afirmaria a les pàgines de *La Renaixensa* que «per nosaltres lo porvenir de la fotografía s'enclou en la foto-litografía. Tenim la convicció ferma de que'l dia en que aquest procediment siga alleugerat de las complicadas manipulaciones que avuy necessita se haurá arribat á la fí de la llarga y rápida carrera del art fotográfich».²³

ocasió de véurelas y no podem menys que felicitar al Sr. Mariezcurrena per lo doble mérit que inclou l'haver adoptat pera ellas lo procediment nomenat "Autotipia" ó sia fotografía al carbó, fins are no ensaijat en Espanya, y per sa inmillorable execució, que permet que'l qui las mira se traslade veritablement devant del monument que representan, ó contemple los magnífichs paisatjes y las bellas naturals de la major de las Balears». Aquestes mateixes fotografies van ser exhibides a l'exposició artísticoindustrial d'aquell any organitzada pel Centro de Maestros de Obras de Cataluña. Vegeu el catàleg *Centro de Maestros de Obras de Cataluña. Exposición artístico-industrial. Año 1876*. Barcelona: N. Ramírez, 1876, p. 21-22.

22. *La Renaixensa*, 18 de març de 1876, p. 159. Prèviament les imatges havien estat exposades en els aparadors de l'establiment de la Dalia Azul, com així ho ressenya *La Imprenta* [*La Imprenta*, 9 de gener de 1876, p. 197].

23. Heribert MARRIEZCURRENA. «La Fotografia. Son passat, son present, son porvenir». *La Renaixensa*, 15 de desembre de 1872, p. 180.

Anys més tard, amb motiu d'una conferència a l'Ateneu Barcelonès, Eudald Canivell, cofundador de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques amb la qual Mariezcurrena va mantenir sempre un estret lligam, rememoraria els inicis de la creació de la primera empresa a Espanya dedicada a la reproducció mecanitzada de la imatge fotogràfica: la «Sociedad Heliográfica Española», impulsada pel mateix Mariezcurrena, fotògraf retratista, Josep Thomas Bigas, estudiant d'arquitectura, Joan Serra i Pausas, dibuixant, i, finalment, l'enginyer Miquel Joarizti Lasarte.²⁴ Segons el testimoni del propi Canivell, pels volts de 1873, tres anys abans de la fundació de l'empresa, tots ells participaven activament en unes tertúlies formades per joves catalanistes que solien reunir-se al cafè Suís de Barcelona, freqüentat també, com ja hem vist, per Jacint Verdaguer. De fet, es tractava d'un dels punts de trobada de la redacció de *La Renaixensa* en els primers anys de la publicació, que tenia entre els seus fundadors el mateix Josep Thomas i un dels col·laboradors més habituals entre 1871 i 1875 el mateix Heribert Mariezcurrena.²⁵

Les afinitats intel·lectuals i ideològiques haurien estat cabdals per a l'adhesió a una empresa que tindria per objectiu importar i explotar al país tots els coneixements que per aquella època s'estaven desenvolupant a països com França o Alemanya en el terreny del sistema de reproducció de l'heliografia i el fotograt. D'aquesta manera, Heribert Mariezcurrena, primer acompanyat de Joan Serra i Pausas, i després de Josep Thomas, va viatjar en dues ocasions a París per aprendre les tècniques de la fototípia —o heliografia— i del fotograt, procediments que emprarien en l'esmentada societat.²⁶ Es tractava de materialitzar una idea que el mateix Mariezcurrena portava anys defensant. L'objectiu era reeixir en la reproducció directa de la imatge fotogràfica en llibres i publicacions

Tot i que el projecte de la «Sociedad Heliográfica Española» va persistir només fins a l'any 1879, d'aquesta llavor va germinar una de les cases d'impressió més importants d'Europa, la indústria de «J. Thomas» instal·lada des de 1880 a la Gran Via de Barcelona, dedicada a treballar en la reproducció en formats tan diversos com

24. Eudald CANIVELL, *op. cit.*, 1900.

25. Carola DURAN I TÓRT. «*La Renaixensa*», *primera empresa editorial catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, p. 21, 70-72.

26. Pilar VÉLEZ. *L'exaltació del llibre al Vuitcents: art, indústria i consum a Barcelona*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 2008, p. 103-104.

postals, llibres, revistes, làmines, cromos o cartells.²⁷ Mentre que, per la seva banda, l'antic establiment del carrer Consell de Cent (número 259) i el corresponent material van quedar en mans d'Heribert Mariezcurrena i de Miquel Joarizti amb qui va formalitzar una nova societat «Joarizti, Mariezcurrena y Compañía». Gràcies al préstec de 7.000 pessetes que ambdós van haver de protocolitzar amb el pare del darrer, Miquel Joarizti Zubin, tenim documentat l'estudi fotogràfic que aleshores encara regentava Mariezcurrena al darrer pis i al terrat del número cinc del passatge Madoz i que estava format per una galeria de fusta, ferro i vidre, una càmera de taller, una càmera de viatge, objectius, cubetes, premses, mobles, cortines i catifes, una habitació de laboratori, dues otomanes, cadires i un tocador.²⁸

Sense voler aprofundir en la genealogia de l'empresa i els projectes industrials que se'n van derivar, aquí ens interessa incidir a veure com els coneixements tècnics i el compromís ideològic, donada la vinculació d'Heribert Mariezcurrena amb el republicanisme català i amb l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, van propiciar un seguit de pràctiques innovadores en l'ús de la imatge fotogràfica, permetent l'emergència d'un pioner gràcies, en bona part, a l'adhesió del fotògraf a un cenacle politicocultural catalanista. Molts són els exemples que proven la presència de Mariezcurrena en aquest entorn. Un entorn dins del qual, i seguint les paraules evocadores del prevere mallorquí Josep Tarongí, hi hauria, entre d'altres, «l'inspirat creador de *La Atlántida*, lo poeta sabi y sant, honra del sacerdoti vigatà, lo gran Verdaguer [...], lo bon Montserrat y Archs [...] n'Ubach y Vinyeta [...] en Matheu y Fornells, [...] n'Isidro Reventós [...], en Mariezcurrena, l'artista de la fotografia [...]».²⁹ I que vindria a resumir-se, en termes més generals, en el cercle de *La Renaixensa*

27. Prova de la prosperitat comercial de la casa Thomas, aquesta es va fer construir l'any 1895 un edifici de nova planta al carrer Mallorca projectat per l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner. Vegeu Jaume TARRÉS. «Josep Thomàs i la Sociedad Heliografica Española. Origen de les impressions en fotogravat a l'Estat». *Revista Cartòfila*, núm. 26, 2007.

28. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Notari Joaquim Òdena, Protocol de 1879, vol. 3, 31 d'octubre de 1879, fol. 2301-2306v.

29. *La Renaixensa*, 31 d'octubre de 1877, p. 291. El grup de persones al que fa referència el prevere és més ampli i inclou a la resta de membres fundadors de la «Sociedad Heliográfica Española», a part de gent del món de les lletres com

dins del qual Mariezcurrena va ser el responsable d'escriure en català sobre les darreres novetats en fotografia, mantenint-se com a col·laborador al llarg de la dècada de 1870 i primers anys de 1880.

Mariezcurrena participà econòmicament en l'aixecament del monument dedicat a Anselm Clavé³⁰ i, de fet, ell mateix va ser l'encarregat, uns anys més tard, de fer-ne un seguit de fotografies que després es van posar a la venda en establiments com la llibreria Verdaguer.³¹ El 1880 seria un dels inscrits en el Primer Congrés Catalanista impulsat per Valentí Almirall,³² compromís polític que es mantindria al llarg de la dècada, com ho prova el fet que l'any 1888 Mariezcurrena immortalitzés amb la seva càmera els catalanistes que es van congreguar a Sabadell amb motiu de la festa organitzada pel Centre Català d'aquella localitat.³³ Abans havia participat com a actor secundari a *Judith de Welp* d'Àngel Guimerà, en l'estrena organitzada l'any 1883 al Teatre Principal de Canet.³⁴ Finalment, Heribert Mariezcurrena era soci de l'Ateneu Barcelonès, i tenim documentada la seva presència a la dècada de 1890 en actes com el discurs d'Àngel Guimerà «La llengua catalana», llegit l'any 1895, o la pertinença del fotògraf a la Secció d'Indústria fent les funcions de revisor de comptes, l'any 1897.³⁵

Pel que fa específicament en l'àmbit de l'excursionisme, molt probablement Mariezcurrena es trobava al darrere de l'adquisició d'una «màquina fotogràfica portàtil per treure vistes de paisatges notables o de viles i pobles» acordada el 1879 en una reunió de la l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, institució per a la qual el

Emili Vilanova o Àngel Guimerà, entre d'altres. Vegeu la carta firmada per tots ells publicada al mateix número de *La Renaixensa* a la pàgina 289.

30. *La Imprenta*, 15 de juny de 1874, p. 3421.

31. *La Imprenta*, 7 d'octubre de 1876, p. 6785.

32. *Diari Català*, 19 de setembre de 1880, p. 1

33. *Arch de Sant Martí*, 11 de març de 1888, p. 219: «Era precís que cadascú de nosaltres s'emportés un bon recort d'aquella surtida campestre: aixís ho compregué nostre bon amich lo ferm catalanista D. Heribert Mariexcurrena, conservant en lo clixé fotogràfich l'animat grupo catalanista».

34. Joan MARTORI. *La projecció d'Àngel Guimerà a Madrid*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 38-39.

35. Mariezcurrena era un dels pocs fotògrafs membres de la institució, com també va ser el cas d'Emilio Fernández *Napoleon* o de Pau Audouard, dos dels retratistes barcelonins més destacats del darrer quart de segle.

fotògraf es va encarregar d'elaborar les imatges que van editar-se en el primer volum de la col·lecció *Album Pintoresch Monumental de Catalunya* (1878-1883).³⁶ L'any 1881 el fotògraf va pronunciar en el local de l'entitat un seguit de conferències que, sota el títol de *Fotografía aplicada á las Excursions*, estaven dedicades, precisament, al recurs de la fotografia en el terreny de l'excursionisme. En dites xerrades, juntament amb les realitzades a principis de la dècada de 1870, Mariezcurrena va ser dels primers a Barcelona a fer difusió de la història de la fotografia així com de comunicar els avenços que Alphonse Poitevin estava fent en el camp de la reproducció de la imatge.³⁷ Només és equiparable al rol de Mariezcurrena, el jugat vers el 1880 pel fotògraf, també retratista, Marc Sala.³⁸ En el seu cas, però, a l'Associació d'Excursions Catalana, per la qual va realitzar fotografies sobre Montserrat, Blanes o Ripoll, entre d'altres localitats.³⁹

36. Ell mateix estaria darrere de la impressió d'algunes de les imatges de la col·lecció: «Las vistas contingudas en aquesta colecció son tretas del natural per medi de la fotografia y tiradas pel procediment heliogràfic, inalterable a la acció del temps, en los talleres de la “Sociedad heliográfica” de Barcelona» [*Album Pintoresch-monumental de Catalunya*. Barcelona: Associació Catalanista d'Excursions Científicas, 1879-1883 [1881], vol. 2, [s/p]].

37. *La Renaixensa* va anar informant sobre aquest cicle de xerrades. Vegeu per exemple: «Lo passat divendres don Heribert Mariezcurrena doná en lo local de la Associació Catalanista d'Excursions Científicas, la segona de sas conferències relatives al art fotogràfic aplicat a las excursions. Despres de resumir lo tractat en la anterior, que versá sobre la historia de la fotografia, sos principis generals y los recursos mes adequats al excursionisme, passa a referir los medis de tiratje y los avensos que en aquest punt s'han fet, impulsats extraordinariament per Mr. Poitevin ab la aplicació de la gelatina [...]». [*La Renaixensa*, 8 de febrer de 1881, p. 868].

38. Obviant la realitat de la fotografia amateur, entre els fotògrafs professionals de Barcelona relacionats amb aquestes institucions excursionistes caldria tenir en compte altres dos casos com són els de Miquel Aragonés i Laureà Esplugas, conegut amb el pseudònim de Sagulpse, pendents encara d'un estudi més aprofundit.

39. Vegeu-ne les notícies publicades al butlletí de l'entitat: «Excursió á Sant Pons y Corbera. Lo dia 16 de maig de 1880». *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, juliol de 1880, p. 161; *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, novembre i desembre de 1880, p. 246; «Vetllada literaria dedicada al Congrés Catalanista celebrada lo 26 d'octubre de 1880». *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, octubre de 1880, p. 218. En aquest darrer cas es tracta d'una notícia relativa a la projecció de fotografies de Sala, precisament, amb motiu del Primer Congrés Catalanista. Segons Ricard Marco, Sala va ser un dels primers

Amb tot, aquesta pertinença explica els primers treballs realitzats tant per l'antiga «Sociedad Heliográfica Española» com la seva continuació en l'empresa de Mariezcurrena i Joarizti, elaborant projectes per a amics i cercles pròxims intel·lectuals com la ja citada institució excursionista, així com també *La Renaixensa*, per a qui van produir l'*Album d'obres d'artistes catalans*, la comissió de l'Exposició d'Arts Suntuaries, Antiguas y Modernas, mostra celebrada l'any 1878 a la Universitat, o les peticions de còpies de projectes artístics per part d'arquitectes com Lluís Domènech Montaner, Josep Vilaseca o Antoni Gaudí.⁴⁰ Per aquelles mateixes dates Mariezcurrena i el seu soci Joarizti van ser uns dels concursants més destacats de l'exposició «L'art d'imprimir» organitzada l'any 1881 per l'Institut de Foment del Treball Nacional.⁴¹ Així doncs i en aquest context, fotografia, afiliació ideològica i excursionisme vindrien a trobar el darrer element que no era cap altre que el del periodisme.

Els inicis del fotoperiodisme a *La Ilustración*

Heribert Mariezcurrena estava igualment immers des de 1881 en l'experimentació de la fotografia aplicada a l'àmbit de la premsa, a través de la plataforma de la revista *La Ilustración*, engegada aquell any per l'editor Lluís Tasso. L'esmentada publicació, per tant, va ser la primera a reproduir fotomecànicament una imatge: ens referim

fotògrafs a la dècada de 1870 a endinsar-se en l'àmbit del reportatge fotogràfic. Ricard MARCO, *op. cit.*, 2003, p. 164.

40. Eudald CANIVELL, *op. cit.*, 1900, p. 21-22.

41. «Exposició del Instituto de Fomento del Trabajo Nacional. L'art d'imprimir». *La Ilustració Catalana*, 10 de febrer de 1881, p. 174: «La instal·lació més numerosa y que crida justament la atenció es sens dubte la dels senyors Joarizti y Mariezcurrena ab sas perfectas heliografías y fotograbats reproduhint láminas de distintas edicions del Quijote. Las heliografías, en especial, son d'una bondat extremada, tant las copias d'objectes artistichs com la reproducció de paisatjes del natural ó dibuixos. / Lo establiment heliogràfic dels senyors Joarizti y Mariezcurrena fan honra á Catalunya així per ser lo primer y únich d'Espanya com també perque sos treballs aventatjan á molts del extranger y's posan á l'altura dels més acreditats en aquesta nova rama en cap especialitat del art pera ferse cárrech del mérit dels treballs aludits, perque son bons en absolut y no s'escapan á la percepció més descuidada».

a la vista de la porta principal de la catedral de Palma de Mallorca (17 de novembre de 1881) i, un temps després, a la vista exterior del monestir de Santes Creus (11 de juny de 1882). Començant-se tot just aleshores a estendre's l'ús dels fotogravats amb trames per Europa, la iniciativa de *La Ilustración* es pot considerar tota una fita,⁴² com així mateix ho defensaven des de la pròpia redacció de la publicació:

Atribuyendo algunos periódicos de Madrid, con harta ligereza la invención del fotograbado directo del natural á un señor Laporta de Alcoy, cumplenos consignar, en rectificacion de tal aserto, que esta REVISTA fué la primera publicacion del mundo que dió en sus páginas láminas ejecutadas por este procedimiento. Léanse en corroboracion de lo que decimos, las siguientes lineas que extractamos de nuestro número 57, correspondiente al 4 de diciembre del año último: debiendo tenerse en cuenta que ya cuatro meses antes dimos grabados de esta clase al circular los prospectos del año segundo de LA ILUSTRACION: *Nuestro grabado...está hecho por el procedimiento recién inventado por el laborioso co-director de la Sociedad Heliográfica de esta capital, don Miguel Joarizti; cabiendo, como en todo cuanto significa adelanto, á Barcelona la gloria de ser la primera ciudad del mundo donde se haya aplicado el procedimiento fotográfico directo del natural para su aplicacion á la tipografía, y á LA ILUSTRACION la de ser el primer periódico que haya dado á conocer esta nueva y trascendental manifestacion del arte.*⁴³

Sens dubte, a principis de la dècada de 1880 estaven gairebé assentades les bases tècniques que havien de permetre la producció d'imatges d'actualitat: l'ús de la placa seca, per part del fotògraf, de la mateixa manera que el recurs a innovadores tècniques d'impressió per part, no dels diaris, sinó més aviat de les revistes il·lustrades. Realitats que van entrar en conjugació poc temps després, el Nadal de 1884, quan amb motiu dels forts terratrèmols que van afectar una part d'Andalusia Heribert Mariezcurrena es va traslladar a Màlaga, partint de Barcelona el dia 4 de gener i trobant-se més tard amb l'artista Ramon Padró, provinent de Madrid. La iniciativa, com així mateix ho feia saber *La Renaixensa*, era, de fet, una comanda externa:

42. Jaume FABRE [et al.]. *Història del Fotoperiodisme a Catalunya 1885-1976*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1990, p. 15.

43. *La Ilustracion*, 16 de juliol de 1882, p. 358.

«Avuy deu sortir en direcció á las provincias de Granada y Málaga, per encàrrech d'una casa editorial d'aquesta capital, lo conegut fotógrafo don Heribert Mariezcurrena, ab objecte de procurarse datos y treure vistas fotogràficas dels punts ahont han ocorregut los terremotos».44

Gairebé un mes més tard *La Ilustración* publicava en els números del dia 1, 8, 15 i 22 de febrer de 1885 quaranta-quatre fotografies de Mariezcurrena que pretenien donar una idea gràfica de les dimensions del desastre. Un treball que, en paraules de la mateixa *La Renaixensa*, «estém segurs de que cridarán la atenció del públich per ser los primers que's publican, trets directament dels llocs de la catástrofe per medi de la fotografia».45 Segurament com a conseqüència de ser preses més com a *vistes* en el sentit romàntic del terme, i no com a *instantànies* del fet en l'òptica més pròpia del fotoperiodisme modern, a més a més de la problemàtica de les vies de comunicació del viatge, les imatges van ser publicades amb cert retard en relació a la seva elaboració i als fets succeïts. No obstant això, la lògica que explicava el viatge de Mariezcurrena era clarament periodística i en aquests termes s'expressava la mateixa publicació:

A NUESTROS LECTORES. / A los pocos días de saberse en Barcelona los terribles acontecimientos de que era víctima una parte de Andalucía nos apresuramos á enviar allá á uno de los más conocidos fotógrafos de esta con el objeto de que sacara, para la ILUSTRACIÓN, todas las vistas más interesantes y que pudieran dar cabal idea de lo sucedido. La carencia absoluta de buenos caminos y sobretodo la crudeza del tiempo, han retardado por algunos días la publicación de tan interesantes asuntos. Bien hubiéramos podido, como otros muchos, inventar escenas é imaginar desastres, dándolos como copia del natural; pero la seriedad de nuestra publicación nos ha hecho esperar antes que recurrir á tales medios. / Hoy comenzamos la publicación de las vistas que nuestro corresponsal ha traído y en los próximos números continuaremos dando lo más interesante de cuanto ha ocurrido en tan lamentable catástrofe, hasta terminar la colección de fotografías que tenemos en nuestro poder, verdaderas muestras del estado de las arruinadas poblaciones.46

44. *La Renaixensa*, 4 de gener de 1885, p. 77.

45. *La Renaixensa*, 30 de gener de 1885, p. 635-636.

46. *La Ilustración*, 1 de febrer de 1885, portada.

Amb l'espai de temps que deuria suposar la recepció de l'encàrrec i la preparació del material, el fotògraf va sortir de Barcelona aproximadament una setmana més tard dels successos. I cap al 8 de gener Mariezcurrena ja es trobava a Granada, després de passar per Màlaga, des d'on visitaria, entre d'altres, les localitats d'Alhama, Arenas del Rey i Periana, per tornar altra vegada al punt de partida el 21 de gener, moment en què retornaria a Catalunya. Tenim constància dels moviments del fotògraf gràcies al seu propi testimoni, publicat amb forma de correspondència a la mateixa *La Renaixensa* entre els dies 12 i 27 de gener. Essent igualment un encàrrec, Mariezcurrena procurà informació al diari sobre la situació en què es trobaven les poblacions afectades. Però també sobre la seva experiència com a corresponsal,⁴⁷ amb totes les vicissituds experimentades, que anaven des de les pròpies dels recursos escassos i la pobresa de la zona a l'exigent hivern amb què es va trobar excepcionalment la regió, afectada per unes fortes nevades. Entremig, podem observar alguns detalls sobre el seu exercici com a fotògraf, amb la voluntat de Mariezcurrena d'anar a visitar el poble de Guevejar, gairebé abandonat pels seus visitants, per a prendre «duas ó tres vistas pera a *La Ilustración* del senyor Tasso»,⁴⁸ o amb l'encàrrec que rep de fotografiar una noia que, després de creure's morta, va ser trobada amb vida: «[el pare] m'ha demanat que li fés lo retrato y demá á la tarde'l faré, ab molt gust», escrivia el fotògraf l'11 de gener.⁴⁹

La traducció del testimoni oral, la descripció de l'estat arquitectònic de les poblacions i l'explicació dels recursos de supervivència emprats pels habitants, així com la transmissió de la tristesa experimentada pel mateix Mariezcurrena configuren un conjunt d'informació que es tradueix igualment de manera gràfica a les imatges, sense obviar el pes que li suposa al fotògraf els seus coneixements en fotografia arquitectònica i de paisatge, pròpia de l'àmbit de l'ex-

47. Gràcies a les cartes de Mariezcurrena sabem que el fotògraf es va mesclar amb tots els periodistes que es van concentrar a Andalusia. El mateix fotògraf fa referència a reporters de Madrid però, especialment, als enviats estrangers del diari britànic *The Standard* i del de *The New York Herald*.

48. Carta datada del 9 de gener a Granada, *La Renaixensa*, 13 de gener de 1885, p. 267.

49. Carta datada de l'11 de gener a Alhama, *La Renaixensa*, 16 de gener de 1885, p. 348.

cursionisme. Motiu pel qual la majoria de les fotografies responen a aquests paràmetres, a excepció d'algunes com *Bautizo en Albama*,⁵⁰ *Iglesia actual* (Játar) o *Tienda de una familia acomodada* (Periana),⁵¹ en les quals la presència humana transforma subtilment el registre.

A més a més de corresponsal visual i escrit per a *La Ilustración* i *La Renaixensa*, Mariezcurrena també va funcionar com a canal comunicatiu entre Barcelona i Andalusia en una empresa àmplia d'informació i solidaritat, construïda a partir d'un seguit de telegrams firmats pel fotògraf i per Padró: «Granada 14 Enero, 9'55 mañana. –Recorrimos pueblos catástrofe. Urgen más que metálico ropas y efectos. Especialmente Falar y Arenas del Rey faltan albergues sólidos. Reuna prensa y Comisiones para su instrucción.–Ramón Padró.–Mariezcurrena».⁵² I a l'endemà, «Alcalde constitucional.–Barcelona.–Granada, 15 enero 1885.–Urgen mantas cama, ropas, abrigo, medicamentos, alimentos conserva. Pueblos más necesitados: Jatar, Arenas del Rey, Albuñuelas, Zafarraya, Periana y otros. Para construcción casas y demás detalles, aguarden nuestro regreso: fríos horribles: situación apurada: conteste Málaga, fonda Alameda.–Padró.–Mariezcurrena».⁵³

Les missives van tenir un efecte innegable en la mobilització de la solidaritat barcelonina, amb la premsa en tant que engranatge, com així ho demostren les mateixes notícies del moment. De manera immediata es va convocar una reunió a l'Ajuntament on van acudir els representants de la major part dels diaris de la ciutat: «El señor Alcalde manifestó que había recibido un telégrama [...] espedido por el señor Mariezcurrena, diciendo que lo que hace más falta son abrigos y efectos. Añadió el señor Alcalde, que en vista de la urgencia de la reclamación, hoy, ó mañana á más tardar, saldrá de este puerto una embarcación, llevando los efectos que envía la Comisión de Socorros del Instituto de Fomento y vienen detallados en otro suelto».⁵⁴ A més del material notificat pel fotògraf, l'Ajuntament contemplava l'opció, suggerida pel Governador de Granada, d'inver-

50. *La Ilustración*, 8 de febrer de 1885, portada.

51. Ambdues a *La Ilustración*, 15 de febrer de 1885, p. 101.

52. *La Dinastía*, 15 de gener de 1885, p. 312.

53. *La Vanguardia*, 17 de gener de 1885, p. 388.

54. *La Dinastía*, 18 de gener de 1885, p. 383.

tir en la reconstrucció de tot un poble sencer de la regió, projecte que a ulls dels assistents a la reunió havia de comptar amb la contribució de totes les classes socials barcelonines pel que seria l'aixecament d'un «verdadero monumento á la Caridad». ⁵⁵ Pocs dies després de l'acció d'ajuda, un nou telegrama era enviat al consistori: «Málaga 21, á las 11'20.- Grande é imponente entusiasmo por Cataluña. Los pueblos reconocidos esperan resignados los socorros. Nos han declarado hijos adoptivos de la ciudad entre las aclamaciones del pueblo; se ha levantado acta, resonando unánime ¡Viva Barcelona! Dándose este nombre á una calle. Regresaremos inmediatamente á Barcelona, donde daremos importantes explicaciones.—Padró, Mariezcurrena». ⁵⁶

El dia 25 de gener arribava a Barcelona, finalment, Heribert Mariezcurrena, juntament amb Padró — «el cual hallándose también en Andalucía, auxilió mucho á aquel, con sus servicios» —, ⁵⁷ acompanyats de dos germans orfes de la localitat d'Alhama, dels quals el fotògraf i la seva dona Flora Roger n'adoptarien un, mentre que l'altre infant seria acollit pel matrimoni Vicens Giralt. ⁵⁸ Un gest que

55. *Ibidem*.

56. *La Dinastía*, 25 de gener de 1885, p. 495.

57. *La Dinastía*, 27 de gener de 1885, p. 583-584.

58. Segons el testimoni del propi Mariezcurrena, la petició de Manuel Vicens d'adoptar una nena orfa va ser transmesa pel director de *La Renaixensa* al fotògraf, a la qual Mariezcurrena respongué: «[...] cumpliré com puga y sábiga l'honorós encàrrech fet per tú á nom de don Manuel Vicens. Deu vulga que tinga bon acert». L'acta de l'adopció, reproduïda dies més tard pel diari *La Dinastía*, segueix de la següent forma: «ACTA DEL PROHIJAMIENTO DE LA NIÑA JUANA PEÑA Y MEDINA. En la ciudad de Alhama á diez y ocho de Enero de mil ochocientos ochenta y cinco - ante el señor Alcalde don Pedro Negro y Suarez, y en presencia de los señores Federico Anton Sanchez de Galvez, Cura-párroco: don Luis Montes de Toledo, juez municipal suplente y don José Espejo y Córtes, administrador de Rentas estancadas, comparecieron don Ramón Padró y don Heriberto Mariezcurrena, naturales de Barcelona y Gerona respectivamente, y vecinos el primero de Madrid y el segundo de Barcelona, autorizados por el Excmo. Señor Gobernador civil de esta provincia, para adoptar en legal forma y a perpetuidad a una huérfana sobreviviente de la horrorosa catástrofe del veinte y cinco de Diciembre último y hallandose en este caso Juana Peña y Medina, natural de esta ciudad, de edad de cinco años é hija legítima y de legítimo matrimonio de Cristóbal Peña y Espejo y de Josefa Medina y Miranda de igual naturaleza y habitantes en la calle de la Cruz número cincuenta y ocho (hoy todo destruido). [...] En este estado el señor Alcalde, en nombre de sus

va méreixer el reconeixement de la premsa de la ciutat, que «por su noble acción [...] nosotros se los tributamos con toda la efusión de nuestra alma».⁵⁹ En els dies següents, el pintor i el fotògraf van fer entrega a l'Ajuntament de Barcelona de tots aquells presents oferts per les diverses localitats andaluses que havien comptat amb l'ajut de la ciutat, entre ells un estendard de Játar en què hi havia escrita la frase «Dios bendiga al pueblo catalán caritativo, bienhechor del infortunado Jatar».⁶⁰

Més enllà de l'innegable aportació de Mariezcurrena en la introducció a Espanya dels dispositius tècnics necessaris per a la reproducció de la imatge fotogràfica, el caràcter pioner del seu viatge a Andalusia residia en aspectes més intangibles per bé que essencials en la constitució d'un nou perfil professional que estava aleshores a punt de veure la llum: ens referim al fotògraf *reporter*. El desplaçament al lloc real dels fets —sortint de la galeria ficcional del retratista—, la superació de tot tipus d'obstacles en benefici de la veritat informativa o la convivència i empatia amb les víctimes són característiques indissociables encara avui de la figura del fotoperiodista modern. L'actitud en tant que fotògraf compromès és la que va permetre a Mariezcurrena donar la forma final a una suma de factors que, de fet, feia temps que s'estaven combinant, com eren els coneixements tècnics dels procediments fotomecànics, l'aplicació de la fotografia en l'àmbit de l'excursionisme —amb el desplaçament a Mallorca com una de les experiències fotogràfiques prèvies més destacables—, i el posicionament ideològic del fotògraf, àdhuc a la seva assiduitat en les redaccions d'algunes publicacions de la ciutat com *La Renaixensa*. La catàstrofe natural d'Andalusia va ser només el detonant per a l'amalgamació de tots aquests elements, donant lloc al primer reportatge

padres difuntos, en nombre de Dios Todopoderoso, de la Santísima Virgen de las Angustias y de San Francisco de Paula, patronos de este pueblo, en nombre de la Santísima Virgen de la Caridad y en el de esta, muy antigua, muy noble, muy legal y hoy muy desgraciada ciudad de Alhama, hizo formal entrega de la huérfana Juana Peña y Medina á los señores don Ramón Padró y don Heriberto Mariezcurrena, los cuales se hicieron cargo de ella desde luego ofreciendo solemnemente con la mano sobre el corazón y las lágrimas en los ojos, entregarla á sus nuevos padres [...]». [*La Dinastía*, 28 de gener de 1885, p. 609-610]

59. *La Dinastía*, 27 de gener de 1885, p. 584.

60. *La Dinastía*, 29 de gener de 1885, p. 631.

fotoperiodístic a Espanya, així com a l'emergència de Mariezcurrena com un precursor de la futura figura del fotògraf *reporter*.

Les expressions emprades a l'època per fer esment a l'experiència fotogràfica, com «una excursión» segons els cronistes de *La Vanguardia*⁶¹ o un «viaje artístico» pel terrassenc establert a Granada, Josep Ventalló i Vintró —qui fa referència a Mariezcurrena com al seu bon amic—,⁶² essent justament el terme romàntic de «viatge» un dels més emprats, demostren l'ambivalència pròpia d'una realitat en l'exercici de la fotografia que tot just aleshores començava a esbossar-se.

Retratista de *colomar*, escriptor diletant, catalanista i republicà, Heribert Mariezcurrena va inaugurar, en aquest sentit, una via de noves pràctiques de la imatge fotogràfica que prosseguirien altres fotògrafs *retratistes* barcelonins coetanis a ell com Antoni Esplugas, Pau Audouard, Rafel Areñas o Conrad Font, prefigurant amb els seus treballs el que vindria a ser la fotografia d'actualitat. Nombrosos són els exemples que podem citar de fotografies de caràcter informatiu, elaborades especialment amb motiu d'un esdeveniment excepcional com així va ser amb la nevada del febrer de 1887 a Barcelona,⁶³ les maniobres militars efectuades a Calaf el 1890⁶⁴ o els enterraments multitudinaris del moment, com el de l'antic alcalde de Barcelona Francesc Rius i Tauler l'octubre d'aquell mateix any,⁶⁵ o els del Dr. Valero i del dramaturg Frederic Soler *Pitarra* el 1891 i el 1895 respectivament, fotografiats per Antoni Esplugas que aprofitava sovint la bona situació del seu estudi al terrat de la casa número 2 del Pla del Teatre.⁶⁶ Des d'un punt de vista més excepcional trobem les

61. *La Vanguardia*, 28 de gener de 1885, p. 628.

62. Josep VENTALLÓ VINTRÓ. «Desde Granada-Los terremotos». *La Vanguardia*, 28 de juliol de 1886, p. 4820.

63. Vegeu, per exemple, les fotografies de Pau Audouard publicades a *La Exposición*, 26 de febrer de 1887, p. 5, 8.

64. Fotògrafs com Rafel Areñas, Fernando Rus o Antoni Esplugas, que s'hi va desplaçar amb un «coche originalísimo y por jornadas desde Barcelona», en van treure *vistes*, com així ho va ressenyar la premsa de l'època. Vegeu *El Noticiero Universal*, 5 de febrer de 1890, p. 2; *El Noticiero Universal*, 26 d'octubre de 1890, p. 3; *La Vanguardia*, 23 d'octubre de 1890, p. 5.

65. Fotografiat per Conrad Font i Agustí Campmany com així ho ressenya *El Noticiero Universal*, 12 d'octubre de 1890, p. 2.

66. Les imatges estan reproduïdes a Juan NARANJO [et al.]. *Introducción a la Historia de la Fotografía a Catalunya*. Barcelona: Lunwerg, 2000, p. 70 i a

instantànies elaborades pel mateix Esplugas amb motiu de l'execució pública d'Isidre Mompar l'any 1892⁶⁷ o les fotografies realitzades per Pau Audouard en la recreació de l'escena del crim del cas de l'assassinat de senyor Amargós l'any 1894.⁶⁸

Tot plegat resulta lògic si tenim en compte que el *retratista* va ser el primer i gairebé únic model de fotògraf professional que hi va haver durant pràcticament mig segle. Motiu pel qual és de la llavor d'aquest tipus d'on sorgiria una diversificació de l'exercici professional de la fotografia, amb nous perfils com el del fotògraf *artista* o el fotògraf *documentalista*. Enmig d'aquesta progressiva especialització, el *reporter* —o *fotoperiodista*, segons la terminologia moderna— emergiria al llarg de la dècada de 1890 i estaria plenament constituït vers el 1900. Així ho demostra, ni més ni menys, que la cobertura gràfica de la mort i el multitudinari enterrament de Jacint Verdaguer l'any 1902, com ho il·lustren, per exemple, les imatges de Ramon C. Cuberta per a *Joventut*.

Heribert Mariezcurrena havia mort quatre anys abans, el 30 de maig de 1898. La vida del fotògraf després de l'experiència d'Andalusia havia seguit els camins propis d'un industrial, l'especialitat del qual, al llarg de la dècada de 1880, es va anar estenent per tota la Península, perdent paulatinament el caràcter pioner i exclusiu de l'empresa iniciada més d'una dècada abans. La societat de Mariezcurrena i Joarizti va mantenir la seva activitat a Barcelona, amb participacions notables en certàmens com l'Exposició Universal de 1888, mentre que per una carta de Josep Yxart dirigida a Narcís Oller es dedueix que pels volts de 1890 Joarizti i Mariezcurrena treballaven pel diari *La Publicidad*, essent els encarregats de recollir les fotografies i fer-ne els clixés pertinents.⁶⁹

Primer *retratista* de Jacint Verdaguer i responsable del primer fotoreportatge a Espanya, a tall de conclusió és important fer notar

La Esquilla de la Torratxa, 12 de juliol de 1895, p. 12.

67. La imatge està reproduïda a Publio López MONDÉJAR. *Historia de la fotografía en España*. Barcelona-Madrid: Lunwerk, 2003 (1999), p. 87.

68. «[...] el fotógrafo señor Audouard sacó varias fotografías, que tendrá á la vista el Jurado antes de pronunciar su veredicto» [*La Vanguardia*, 9 de maig de 1894, p. 3].

69. [5 d'agost de 1894]. Carta publicada a *La Revista*, gener-juny 1936, p. 70.

la construcció estatutària, tant en el rol imaginari com en l'espai simbòlic de la Barcelona de la fi de segle, de la que fou objecte la figura pionera de Mariezcurrena, igualment sincrònica que diacrònicament. És per això que Eudald Canivell recordaria que «en Mariezcurrena fou dels predestinats a restar quelcom més que un senzill fotògrafo, y perque es inesborrable la estela de son pas en la vida social de Catalunya, y fins d'Espanya»,⁷⁰ mentre que encara l'any 1907 a *La Esquella de la Torratxa* es rememoraria la seva figura, «perque en Mariezcurrena'n tenia de acudits y de cosas sevas, ben sevas y de ningú més».⁷¹

70. Eudald CANIVELL, *op. cit.*, 1900, p. 7.

71. *La Esquella de la Torratxa*, 13 de setembre de 1907, p. 594.